

ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ В ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПОЗАУРОЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається можливість використання історико-педагогічного досвіду в організації виховання школярів у позаурочний час.

На сучасному етапі національного духовного відродження вагомою стає проблема управління позаурочною діяльністю учнівської молоді. У "Національній доктрині розвитку освіти / Україна ХХІ століття" порушується питання про забезпечення розвитку здібностей, талантів та обдарувань дітей і молоді, задоволення їхніх інтересів, запитів, пріоритетів. Доречно зазначити, що в наш час актуалізуються пошуки змісту і форм позаурочної діяльності школярів. Природно, що все це вимагає кардинальних змін як у завданнях, змісті, так і в формах організації позаурочної роботи.

У вітчизняній педагогіці в усі часи приділялася значна увага організації виховання дітей в позаурочний час. Ці проблеми досліджували К. Ушинський, П. Блонський, Т. Лубенець, А. Макаренко,

І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, Я. Чепіга, С. Шацький та ін.

На сучасному етапі розвитку освіти деякі аспекти позаурочного виховання досліджували Л. Бабенко, І. Безкоровайний, Н. Рубанова, М. Рябко, М. Соловей та ін.

В аспекті проблеми дослідження значну цінність становлять форми позаурочної діяльності загальноосвітніх шкіл та позашкільних закладів 20-х – поч. 30-х років ХХ ст. Завдання нашого дослідження – показати можливість використання історичного досвіду роботи шкіл та позашкільних закладів Волині в 20-ті – на поч. 30-х років ХХ ст. на сучасному етапі розвитку освіти.

Значна увага позанавчальній діяльності учнів приділялася у перші роки радянської влади. Ще в 1917 р. Генеральний секретар народної освіти І. Стешенко підписав циркуляр до директорів середніх шкіл усіх відомств та інспекторів вищих початкових, торгових та інших освітніх установ України, в якому наголошувалося, що весною і влітку слід організовувати екскурсії, подорожі в різні місця, де б учні на власні очі побачили видатні пам'ятки нашої славної минувшини. Такі подорожі, виховуючи здорове національне почуття, повинні були допомогти учням при ознайомленні з рідною історією та мистецтвом [1: 29].

Згідно з інструкцією до постанови "Про проведення літньої шкільної кампанії" трудова семирічна школа перетворювалася в дитячий клуб, де проводилися систематичні клубні заняття. У клубі виділялися молодша і старша групи. Завданням дітей молодшого віку були спостереження і вивчення навколишнього середовища, а також проведення екскурсій, робота в садку і на городі. Старші, крім того, повинні займатися сільсько-господарською працею, а також допомагати в ремонті шкільних приладів, збиранні краєзнавчих матеріалів про розвиток виробництва у своєму районі [2: 37-38].

Одним із важливих завдань школи у цей період була організація роботи у наукових гуртках: історичному, літературному, математичному, природничому, краєзнавчому, яка передбачала вивчення краю в етнографічному, археологічному, географічному, природничо-історичному і промисловому аспектах.

Улітку 1923 р. в усіх житомирських школах було проведено чимало екскурсій на природу під керівництвом учителів природознавства. Під час проведення екскурсій було зібрано багато матеріалів для забезпечення навчального процесу. На засіданні завідувачів трудшколами м. Житомира (липень

1923 р.) було констатовано, що це одне з головних досягнень літньої школи. На цьому ж засіданні повідомлялося, що учні багатьох шкіл брали участь у 3-4-денних екскурсіях. Вони знайомилися з сільським життям, спостерігали за працею селян, вивчали соціальний склад сільського населення [3].

Як уже зазначалось, у школах Волині постійно проводилися екскурсії для кращого ознайомлення з краєм. Так, на засіданні педагогічної ради 56-ї єдиної трудової школи 2-го ступеня м. Житомира 20.04.1920 р. обговорювалося питання про влаштування системи екскурсій. Вирішено провести екскурсії з фізики та хімії на електричну станцію, шкіряний та миловарний заводи, майстерню при 1-й ремісничій школі під керівництвом учителя М. Кудрицького; з природознавства та географії – на лісничий завод та р. Тетерів (учитель О. Войтенко); з історії – до музею (вчитель С. Сушук); з української літератури ухвалили зробити екскурсію до Волинського науково-дослідного музею (вчитель Т. Гнатюк) [4: 16].

Значну увагу екскурсійній справі приділяли у 8-й трудовій школі м. Житомира. У 1922/23 н.р. вчителі цієї школи звітувалися про результати проведення екскурсій, які обговорювалися за такою схемою: 1. Назва закладу. 2. Склад екскурсантів (група, клас). 3. Вік дітей. 4. Кількість хлопчиків, дівчаток. 5. Прізвище, ім'я та по батькові керівника екскурсії. 6. Хто і з яких питань брав участь у проведенні екскурсії, крім головного керівника? 7. Куди була здійснена екскурсія? 8. Коли? 9. На яку тему? 10. Скільки часу було витрачено на екскурсію? 11. Чи була проведена попередня бесіда, лекція? На яку тему? 12. Які враження викликала екскурсія? 13. На що особливо зверталась увага під час проведення екскурсії? 14. Що було зібрано? 15. Які роботи проведені під час екскурсії? 16. Що викликало активність екскурсантів? 17. Яку літературу рекомендував вчитель для читання? 18. Якою наочністю користувався вчитель під час екскурсії? 19. Чи обговорювалися результати екскурсії? Чи систематизовано добутий на екскурсії матеріал? Куди він надійшов? 20. Загальне враження всього колективу після екскурсії. 22. Педагогічні зауваження та висновки керівника після екскурсії [5: 2].

У 1925/26 н. р. учні 8-ї трудової школи м. Житомира провели наступні екскурсії: а) для першого концентру – в Монастирський сад, на поле, до річки, в музей, до лісу, на острівцець, у деревообробну майстерню, на цегельний завод тощо; б) для 2-го концентру – в радгосп, на млин, на завод сільськогосподарських машин, на водонапірну башню, на макаронну фабрику, в держтипографію, на "Червоний чоботар" (фабрика з виробництва взуття) тощо [6: 69-70].

Розвитку екскурсійної роботи серед робітників, селян, студентів, учнів приділяла увагу і Волинська окружна інспектура народної освіти. В її оперативному плані на 1928/29 н. р. передбачалось організувати при окружній інспектурі народної освіти екскурсійне бюро з метою розробки маршрутів для екскурсій на виробництво, у цікаві місця Волинської округи, їх систематизацію згідно з рекомендацією Центрального бюро (щодо організації екскурсій робітників, селян, молоді, учнів) [7: 81-82].

Варто відзначити, що в ці роки простежується досить цікавий підхід: якщо традиційно позашкільна і позанавчальна діяльність була продовженням навчальної або існувала поза нею, то в 20-ті роки ХХ ст. найбільш повно реалізовувався дослідницький метод. Учителі пропонували учням дослідити (обстежити) який-небудь об'єкт, місце, виробництво, а потім переходили до вивчення теми або комплексу, що стосується цього дослідження на уроці. Тобто позанавчальна діяльність передувала навчальній.

Значне місце у справі дослідження рідного краю посідали краєзнавчі гуртки. 27.12.25 р. був заснований краєзнавчий гурток при етнографічному відділі Волинського науково-дослідного музею. Керівник цього відділу професор В. Кравченко розробив статут шкільного краєзнавчого гуртка, в якому зазначалося, що свою головну увагу гурток звертає на: а) максимальне поширення членів свого гуртка; б) найширше розповсюдження літератури з краєзнавства; в) збір матеріалів з краєзнавства, а також відповідних експонатів та обробка їх; г) організацію відповідних екскурсій для дослідження, не відриваючись разом з тим від програм та порадників соцвиху; д) агітацію та популяризацію краєзнавчої роботи в місцевій пресі і т. ін. Гурток докладав усіх зусиль, щоб надати своїй роботі широкого громадського значення, зацікавити краєзнавчою справою і втягнути до неї щонайбільше працівників.

У цей період було створено також багато учнівських пошукових груп збирачів фольклору. Учні збирали народні пісні, казки, легенди, загадки, приказки, вірування, забобони. Зібрані матеріали в основному надсилалися до Волинського науково-дослідного музею або особисто В. Кравченку. Використовуючи зібраний матеріал, учні 7-го класу Коднянської трудової школи Іванківського району в 1927 р. видали рукописний журнал "Побут людей" [8]. У вступі до журналу учнями зазначається, що "для того, щоб зрозуміти історію людської боротьби, доповнити її та простежити зміни людського побуту, почали досліджувати старовину, збирати та записувати". Цей етнографічний збірник мав 3 розділи: 1) демонологія, де розглядаються звичаї, обряди, забобони, замовляння, вірування; 2) обрядові пісні; 3) казки та гумор. Авторами журналу були учні: В. Висоцький, С. Дзюба, І. Дрикерман,

С. Мельничук, Й. Ракович, Л. Суходаней, І. Теодорович, Я. Федоренко та ін.

У червні 1927 р. у Житомирі відбулася загальноміська конференція вчителів, яка підбила підсумки шкільної роботи за рік. Було відзначено, що цього року вперше розгорнуто роботу в *гуртках молодих натуралістів*. У школах м. Житомира вже було організовано 7 таких гуртків, які об'єднували 250 учнів. Гуртки досліджували природні явища, болота, луки, ліси на околицях м. Житомира, тваринний і рослинний світ. Унаслідок цих робіт було засновано кілька гуртків живої природи (переважно гідробіологічних). Конференція відзначила таку роботу важливою і визнала за доцільне, щоб такі гуртки організовувалися всіма школами. Щоб залучити до цієї справи учнів і вчителів, на конференції було запропоновано відкрити в місті біологічну станцію.

Таким чином, 20-ті роки стали часом становлення системи позанавчальної краєзнавчої роботи у школах Волині: краєзнавчих гуртків і музеїв, екскурсій, мережі гуртків юннатів та біостанцій. При цьому участь школярів у позанавчальній краєзнавчій дослідницькій діяльності передувала власне навчальній. Вивчення учнями рідного краю стало підґрунтям ознайомлення їх з основами сільського господарства та промислового виробництва, а також участі у суспільно-корисній праці. Використання вищезазначеного досвіду на сучасному етапі духовного національного відродження може служити справі всебічного розвитку особистості.

У роботі сучасного вчителя важливе місце належить управлінню позанавчальною діяльністю дітей. Оскільки серед основних функцій дозвільної життєдіяльності є розвиток особистості через залучення до різних занять, задоволення потреб у радості і розвагах, спілкування у процесі життєтворчої діяльності, передача життєвого досвіду, відновлення для подальшої продуктивної праці, то адміністрація школи повинна відіграти першочергову роль у задоволенні цих потреб.

Актуальність реформування існуючих раніше форм і методів організації дозвільля дітей та молоді порушує і "Концепція позашкільної освіти та виховання". Це обумовлено тим, що в умовах демократизації суспільства, переходу до ринкових відносин відбуваються значні зміни у суспільній свідомості, тому вагомим значення набуває погляд на особистість з позиції культурно-історичної педагогіки розвитку. Актуалізується необхідність виховання особистості творчого типу, здатної до сприйняття інноваційних процесів у суспільстві, використання нових технологій. Оскільки в сучасних умовах дозвільно-розважальні послуги користуються дедалі більшим попитом, то це вимагає концептуального місця і специфіки організації дозвільля в цілісній системі гармонійного розвитку особистості.

Завданням організації дозвільної життєдіяльності в позаурочний час є формування суспільно-громадського досвіду особистості, розвиток, стимулювання та організація її духовного творчого потенціалу, створення системи пошуку, розвитку та підтримки юних талантів і обдарувань, розвиток психо-фізичних ресурсів, зміцнення здоров'я, підтримка працездатності протягом усього періоду навчання, виховання вольових якостей, формування активної життєвої позиції, здорового способу життя засобами фізичної культури і спорту.

У місті Житомирі організацією змістовного дозвілля дітей та молоді в позаурочний час займаються вісімнадцять підліткових клубів, що входять до складу міського культурно-спортивного центру. Перед школярами відчиняють свої двері обласний та міський центри науково-технічної творчості, які запрошують на навчання в гуртках: авіамодельному, автомобільному, судно-модельному, радіо- конструювання, початкового технічного моделювання, художнього конструювання, різьблення по дереву, дизайну, моделювання одягу, інформатики, м'якої іграшки, макраме, бісероплетіння та інші. Краще пізнати свій край допоможе учням Житомирський обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, при якому працюють 52 туристсько-краєзнавчі гуртки. Центр займається також організацією і проведенням туристських змагань, зльотів, розробкою методичних рекомендацій, програм гурткової роботи, підготовкою педагогічних кадрів до туристсько-краєзнавчої роботи з учнівською молоддю. Розвитком художньо-естетичних здібностей підростаючого покоління займається житомирська міська школа хореографічного мистецтва "Сонечко", хорівий колектив "Дзвіночок", студія бальних танців "Ритм" та інші.

Перехід нашого суспільства до ринкових відносин, нові соціально-економічні умови життя вимагають нових технологій роботи всіх соціальних інститутів, які працюють з дітьми у сфері їх поза- навчальної діяльності. Все це зумовлює необхідність оптимізації змістовних способів наповнення вільного часу дітей, підвищення якості роботи закладів, що займаються організацією їх дозвілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Постолатій В. Як вирішували питання // Рідна школа. – 1996. – № 11-12. – С. 29.
2. Матеріали Державного архіву Житомирської області (ДАЖО) – Ф.Р. 31, оп.1, спр.8, арк. 36-38.
3. Некоторые результаты работы летней школы // Волинский пролетарий. – 1923. – 28 июня. – С. 4.
4. ДАЖО – Ф.Р.1948, оп.1, спр.1, арк. 2-16.
5. ДАЖО – Ф.Р.239, оп.1, спр.10, арк. 1-8.
6. ДАЖО – Ф.Р. 239, оп.2, спр.1, арк. 69-70.
7. ДАЖО – Ф.Р. 266, оп.1, спр.46, арк. 81-98.
8. Матеріали Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнології НАН України ім. М.Рильського (ИМФЕ) – Ф.16, од. зб. 90, арк. 91-173.

Матеріал надійшов до редакції 8.10.2005 р.

Рудницкая Н.Ю. Использование историко-педагогического опыта в организации системы внеурочного воспитания школьников.

В статье рассматривается возможность использования историко-педагогического опыта в организации воспитания детей во внеурочное время.

Rudnytska N.Yu. The usage of the historical experience in the organization of the system of extra – curriculum education at schools.

The article highlights the possibility of the usage of the historical experience in the organization of the system of extra – curriculum education at schools.